

ens is geweest met de roofpolitiek van Leopold II. Mijn grootvader, die vroeger nog met wit zand geleurd heeft, zei eens, toen het onderwerp ter sprake kwam: 'Er zijn te veel misbruiken. Ze worden er in onze naam gepliegd. Men moet de Kongolezen met rust laten.' (...)

De plotselinge en bijna gedwongen verheldering die samenviel met een groeiende rijpheid leidde ook tot een gevoel van schaamte. In een flits keek ik terug naar het jaar dat ik achter me had gelaten. De campus van de universiteit van Wisconsin waar de nieuwe Fulbright-studenten op een party waren uitgenodigd. Jonge negers vroegen me waarom de Belgen de Kongolezen onderdrukten. Ik heb toen iets gestotterd van: 'Dat de zwarten intellectueel nog niet op het niveau stonden van de Amerikaanse neger, maar dat het al in de goede richting ging na het uitvoeren van de "carte d'évolué".' Het is me nu de bibliotheken van de missionarissen pas

gaan dagen. Ik begreep opeens waarom de negermeisjes weigerden met mij te dansen. Ze hielden me voor een domme jongen. En gelijk hadden ze.

De voorstudie van de regie *Terug naar de bron* had iets in beweging gebracht dat zich door het veranderende klimaat van die dagen snel ontwikkelde. Iedereen voelde de druk op de gedachtenwereld, de ommezwaai die werd voorbereid. En toch wilde men nog niet openlijk toegeven dat de dagen van de Belgen op de evenaar geteld waren. Men gaf slechts schoorvoetend toe dat er geen infrastructuur, geen beroepskader, geen administratief kader bestond. En het meest wraakroepende: geen enkele academicus. België was op alle punten te kort geschoten. Het moest het veld ruimen voor een nieuwe fase van kapitalistische plundering. Die van de grootmachten. De grondstof voor de fabricage van de eerste atoombom kwam uit Kongo. Dit land was van enorm belang voor het Westen. (...)

De wereldtentoonstelling (van 1958) had er (ook) voor gezorgd dat de teugels inzake immigratie losser werden. Stilaan kwam er een einde aan de absolute en strenge immigratiewetgeving die erover waakte dat geen enkele Kongolees het Belgisch grondgebied betrad. Toen ze er eenmaal waren, bleven de brave burgers ze in drommen op het voetpad nagapen. Zwarte Jef in meervoud. En in uniform.

Bababoudila was een uitzondering op de regel. Hij was een Kongolees met een lange ambtenaarscarrière bij één van de Brusselse randgemeenten. Hij had door het voorzichtig openen van de grenzen een folkloristische groep kunnen samenstellen. Die vergezeld door de journalist Bernard Henry, zelf een oud-koloniaal, op spreekbeurten door het Vlaamse land heen. Dit mensen-materiaal zou het authentieke, het 'echte' in de mise-en-scène van *Terug naar de bron* waarborgen.

Ik had nog nooit eerder met mensen van

EXPERIENCE IN SUCH MATTERS AND URGENTLY REQUESTS GUIDANCE. NO CONTACT HAS AS YET BEEN MADE TO

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

Brechts stuk. Maar er zijn ook dingen die ze niet kan oplossen, bijvoorbeeld in de laatste scène waar wij - de auteurs van de voorstelling - denken dat zij ongelijk heeft haar uitzending absoluut te willen beginnen met beelden van de genocide. Maar haar collega's die haar op dat punt tegenwerken, doen dit om de verkeerde redenen. Eigenlijk is de grote moeilijkheid van het personage van Bee Bee Bee dat men merkt dat een deel van het publiek wil dat ze 'perfect' is.

ETCETERA: Laten we over de acteurs praten. Hoe hebben jullie met de Rwandezes gewerkt? Met Yolande staat er iemand voor ons die een reële pijn voelt. Toch kijken wij naar haar als theater-toeschouwers, misschien als voyeurs die het werkelijke lijden van iemand bespieden. Aan de andere kant herhaalt ze haar verhaal elke avond, wat toch een invloed moet uitoefenen op haar. Hoe voelt zij dat aan?

DELUCVELLERIE: Ze heeft zich geïntegreerd in het werkproces. Haar

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

INVOLVEMENT. FORCE COMMANDER DOES HAVE CERTAIN RESERVATIONS ON THE SUDDENNESS OF THE CHANGE OF

behandeling van en massamoord op honderdduizenden Rwandese vluchtelingen, waaronder minstens 200.000 gewone burgers in het toenmalige Zaïre. Het Rwandese drama is dus veel meer dan de genocide van 1994. Het gaat om een aaneenschakeling van tragedie die zo goed als alle Rwandese families getroffen heeft. In elk kwijls vindt men zowel daders als slachtoffers binnen eenzelfde (uitgebreide) familie. Recht voor alle Rwandezes, slachtoffers en daders, moet dus veel meer omvatten dan het veroordelen van de schuldigen aan de genocide van 1994.

In dit artikel bekijken we hoe de internationale gemeenschap, in samenwerking met de Verenigde Naties met het Rwanda Tribunaal in het Tanzaniaanse Arusha, een poging doet om recht te spreken over de misdaden van 1994.

De processen in Rwanda zélf, voor de nationale rechtbanken, komen hier niet aan bod. In de Rwandese gevangenis wachten volgens officiële gegevens 125.000 beschuldigen van genocide op hun proces. Daarnaast verkommeren tienduizenden gevangenen op onbekende cachotten of militaire kampen. Deze gevangenen zijn er bijzonder slecht aan toe. Volgens het jongste rapport van Amnesty International (april 2000) worden hun fundamentele

mensenrechten voortdurend geschonden. Een correcte behandeling is eerder uitzondering dan regel. Tienduizenden weten niet precies op basis van welke beschuldiging ze gevangen gehouden worden. Door een tekort aan magistraten - vermoord of gevlucht in 1994 - en door een tekort aan middelen voor de Rwandese justitie, zowel vanwege de nationale overheid die liever 30 tot 40% van haar budget aan bewapening besteedt, als vanwege de internationale donoren, verloopt de rechtsgang onrechtvaardig traag.

Tot nu toe zijn zowat 2.500 beschuldigen berecht. De meeste van deze processen kunnen oneerlijk genoemd worden, alleen al omdat de rechten van de verdediging niet gerespecteerd werden. Van deze groep werden 370 beschuldigen ter dood veroordeeld. 22 werden er op 24 april 1998 effectief terechtgesteld. 800 gevangenen zijn veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf, 500 zijn vrijgesproken, de overigen werden veroordeeld tot kortere gevangenisstraffen. Cynische waarnemers hebben berekend dat het tegen dit tempo een paar honderd jaar zal duren voor alle beschuldigen berecht zijn.

Vorig jaar startte een project met als doelstelling de traditionele volksrechtbanken, de zogenaamde 'gacaca', opnieuw in het leven